

Sovětské vojenské umění

ve druhé polovině roku 1944

35 let uplynulo od doby, kdy od června do prosince roku 1944 probíhaly ve druhé světové válce události, které podstatně změnily politickou a strategickou situaci ve prospěch států antihitlerovské koalice. Došlo k dalšímu upevnění spolenectví národů a států, které se sjednotily v boji proti společnému nepříteli. Vedoucí úlohu v antihitlerovské koalici tak jako dříve měl Sovětský svaz, který rozhodujícím způsobem přispěl k boji proti hitlerovskému Německu. Bez ohledu na to, že anglo-američtí spojenci otevřeli druhou frontu v Evropě, hlavní události probíhaly na sovětsko-německé frontě.

Hlavní předpoklady historických vítězství sovětských ozbrojených sil ve druhé polovině roku 1944 vznikly v průběhu předcházejících útočných operací sovětských vojsk. Tyto operace zmařily pokusy německého fašistického velení stabilizovat situaci na frontě, napomohly všestranné přípravě k vylovení spojenců v západní Evropě, měly vliv na rostoucí rozsah ozbrojeného zápasu na Tichém oceánu a v Asii a na aktivizaci osvobozenec-kého hnutí národů.

Hlavním obsahem a rozhodujícím vý-

sledkem ozbrojeného zápasu na sovětsko-německé frontě v létě a na podzim roku 1944 bylo zničení strategických uskupení nepřítelů, osvobození rozsáhlého území Běloruska, Ukrajiny, sovětského Pobaltí a vyhnání německých fašistických vojsk z celé sovětské země. V průběhu tohoto období vedly sovětské ozbrojené síly 11 velkých útočných operací, zpravidla silami několika frontů a letectva.

Sovětský lid a jeho ozbrojené síly, tím že osvobodily sovětskou zemi od hitlerovských okupantů, splnily jeden z nejdůležitějších úkolů Velké vlastenecké války. Toto významné hrdinství znovu přesvědčivě prokázalo sílu a ohromné možnosti socialistického státu, převahu společenského a státního zřízení Sovětského svazu.

Sovětské ozbrojené síly po obnovení státních hranic zahájily rozsáhlé útočné operace za hranicemi s cílem osvobodit Rumunsko, Polsko, Bulharsko, Jugoslávii, Československo, Maďarsko a Norsko. Jejich osvoboditelská mise byla vyjádřením leninské internacionální politiky, kterou se neustále a důsledně řídila komunistická strana a sovětská vláda.

Uskutečněná organizační opatření, jejichž základem byl rostoucí ekonomický potenciál Sovětského svazu pro potřeby ozbrojeného zápasu, napomáhala **dalšímu rozvinutí sovětského vojenského umění.**

Jeho pokrokový charakter se zvláštním způsobem projevil v plánování a vedení velkých operací, jejichž výsledkem bylo vyhnání hitlerovských okupantů téměř z celého území Sovětského svazu a osvo-

bození řady států střední a jihovýchodní Evropy od fašistického jha.

Hlavním druhem činnosti sovětských ozbrojených sil v tomto období války byl **strategický útok**. Měl celou řadu podstatných zvláštností. Hlavní z nich bylo to, že sovětská vojska vedla útok na všech směrech celé 4 500 kilometrové sovětsko-německé fronty způsobem postupných operací, spojených jedním strategickým zámyslem. Trval nepřetržitě téměř sedm měsíců a skončil velkými vítězstvími.

Hlavní úder vedla sovětská vojska ve středu sovětsko-německé fronty na západním směru, na nejkratším směru k Německu. Zničení skupiny armád „Střed“ a „Severní Ukrajina“ narušilo odolnost celé východní fronty a umožnilo sovětským vojskům dokončit osvobození Běloruska a Ukrajiny, poskytnout pomoc polskému lidu, vyjít k hranicím Německa a vytvořit výhodné podmínky k dalšímu útoku na Berlín. Vedení hlavního úderu v tomto prostoru zabezpečovalo sovětským vojskům dosáhnout strategického překvapení, protože německé fašistické velení očekávalo útok na jižním křídle fronty a tam soustředilo velké síly: asi 40 % pěších a více jak 70 % tankových a motorizovaných divizí podporovaných letectvem.

Hlavní úder vedlo silné uskupení vojsk. Hlavní stan se řídil zásadami sovětské vojenské vědy o nutnosti v rozhodujícím místě a v rozhodující době mít převahu sil a soustředil na západním směru, který tvořil 37 % celkové délky sovětsko-německé fronty, více jak 51 % osob, 53 % děl a minometů, 53 % tanků a SHD, asi 56 % letounů.

Strategický útok začal 10. června vyborgsko-petrozavodskou operací, která přerostla koncem června v běloruskou operaci. Po třech týdnech začala lvovsko-sandoměřská operace. V srpnu na jižním směru začala jassko-kišinevská operace, v září vedla sovětská vojska úder v Pobaltí a v říjnu v Jugoslávii, Maďarsku a za polárním kruhem.

Na strategických směrech, bezprostředně za první operací, ve které sovětská vojska ničila hlavní síly hitlerovců a prolomovala obranu do celé operační hloubky, vedla rovněž další operace s cílem pronásledovat odcházející nepřátelská uskupení, ničit obranná postavení nepřítelů v hlubokém týlu a jeho zálohy. Tyto operace následovaly jedna za druhou bez přestávk. Plánování a příprava těchto operací probíhaly v průběhu předcházejících operací. Tato metoda vedení operací

neumožňovala nepříteli obnovovat obranu. Proto sovětská vojska postoupila na západním směru o 600 a na jižním směru o 1 100 km.

Vynikajícím výsledkem sovětského vojenského umění bylo **vedení postupných strategických operací skupin frontů**. Jejich splnění umožňovalo určit nejvýhodnější směry a dobu vedení každé další operace, zabezpečovat údery na nepříteli s překvapením, poutat jeho zálohy, vnucovat mu vlastní vůli a pevně držet strategickou iniciativu.

Sovětské Hlavní velení mělo dále možnost úspěšně manévrovat silami, vytvářet rozhodující převahu na zvoleném směru, neustále rozšiřovat pásmo strategického útoku a postupně po částech ničit silná uskupení nepřítelů.

Pro strategické operace byly charakteristické rozhodnost cílů, velký prostorový rozmach, účast velkého množství vojsk, různé formy manévru a vysoká tempa útoku. Jejich konkrétní úkoly určoval Hlavní stan vrchního velení. Vycházel přitom z vojenskopolitického cíle letního a podzimního útoku a bral v úvahu podmínky, které vznikly na jednotlivých směrech. Nejdůležitější charakteristickým rysem strategických operací druhé poloviny roku 1944 bylo to, že končily zničením mohutných uskupení nepřítelů, obsazením důležitých politických center a hospodářských prostorů, vyřazením jednotlivých států — spojenců fašistického Německa z války. Jen pobaltská operace nesplnila beze zbytku stanovené cíle. Hlavním slám skupiny armád „Sever“ se podařilo odejít a vybudovat obranu v severozápadní části Litvy.

Sovětská vojska vedla strategické operace převážně úsilím skupin frontů (od dvou do pěti) společně se svazy a svazky letectva, válečného loďstva a PVO států.

Mohutný letní a podzimní útok v roce 1944 ukázal, že v podmínkách udržování strategické iniciativy a útočných operací na celé sovětsko-německé frontě mohou strategické úkoly plnit rovněž síly jednoho frontu v součinnosti s letectvem a válečným loďstvem. Příkladem toho jsou lvovsko-sandoměřská operace 1. ukrajinského frontu a petsamo-kirkenesská operace Karelského frontu a Severního válečného loďstva.

Formy strategických operací byly různé a nešablonovité. Závisely na cílech útočné činnosti. Nejúčinnější formou byl útok na sbíhavých směrech, zakončovaný obklíčením a zničením uskupení němec-

kých fašistických vojsk (jassko-kišiněvská a budapeštská operace).

V řadě případů dosahovala sovětská vojska obklíčení mohutných uskupení sil průlomem fronty na několika směrech s následujícím rozvíjením úderů na sblíživých směrech a obchvatem hitlerovských vojsk v operační hloubce. Tak tomu bylo např. v běloruské operaci. V taktické hloubce obrany se dostalo do obklíčení vitebské uskupení nepřítele, v bližší operační hloubce bobrujské uskupení a v operační hloubce hlavní síly skupiny armád „Střed“. Obchvat a zničení stotisícového uskupení nepřítele v hloubce do 200 km bylo novým přesvědčivým důkazem vysoké úrovně umění sovětského velení.

Úspěch operací k obklíčení zabezpečovala především vysoká manévrovost vojsk, dále jejich těsná součinnost, neustálé materiální technické zásobování a nepřetržitě velení.

V těch případech, kdy průběh fronty nebyl výhodný k vedení úderů do boků, nebo kdy síly nepřítele byly rozptýleny na velkém prostoru, sovětská vojska vedla proti nepříтели řadu dílčích úderů s následujícím jeho ničením po částech (po baltské operaci).

Cíle, formy a doby strategických operací i směr hlavního úderu určoval Hlavní stan vrchního velení. Těžiště plnění všech hlavních úkolů útoku, tak jako dříve, spočívalo na frontu — nejvyšším operačním svazu. Vysoké umění přípravy a vedení operací na tomto stupni se projevovalo ve volbě směru úderů vševojskových a tankových armád, stanovení úkolů dělostřelectvu, letectvu, útvarům bojového zabezpečení, v soustředování sil a prostředků, organizaci těsné součinnosti mezi svazky různých druhů ozbrojených sil i prvky operační sestavy a ve všestranném materiálně technickém zabezpečení vojsk.

Sovětská vojska zahajovala strategické operace **za plné nadvlády sovětského letectva ve vzduchu**. Průlom taktické obrany nepřítele do celé její hloubky trval jeden až dva dny. Podporu útoku úderných uskupení vševojskových armád zabezpečovalo dělostřelectvo palebným va-lem a postupným soustředováním palby. Prostředkem průlomu obrany do celé operační hloubky bylo zasazování rychlých skupin do sražení. Vytvářely je tankové armády, samostatné tankové, mechanizované a jezdecké sbory. Ve většině operací tyto skupiny dokončovaly průlom taktické hloubky obrany nepřítele.

Strategického průlomu nepřátelské obrany na západním a jižním směru dosáhla sovětská vojska díky vytvoření mohutných uskupení pozemních vojsk a letectva k vedení silných prvních úderů, narůstání úsilí zasazováním rychlých skupin, druhých sledů a záloh Hlavního stanu vrchního velení. To zabezpečovalo vedení útoku ve vysokém tempu a neumožňovalo nepříteli organizovat odchod na tlová nastavení obrany.

V průběhu letního a podzimního tažení v roce 1944 měl Hlavní stan k dispozici **silné zálohy**, které se skládaly z vševojskových, tankových, leteckých svazů a svazků, z dělostřeleckých a minometných svazků a svazků dalších druhů vojsk. To umožňovalo Hlavnímu stanu aktivně ovlivňovat průběh útoku. Mohl soustřeďovat síly na směrech hlavního úderu, vytvářet útočná strategická uskupení a napomáhat narůstání úsilí frontů ke splnění jak dříve určených, tak i nových úkolů, které vyplynuly ze změny situace.

Ve druhé polovině roku 1944 sovětská strategie přispěla cennými zkušenostmi z **vedení koaliční války**. Poprvé za této druhé světové války byla úspěšně řešena jedna z ústředních otázek strategické součinnosti mezi ozbrojenými silami Sovětského svazu, USA a Velké Británie, tj. současné sladěné vedení bojové činnosti na sovětsko-německé frontě a tehdy otevřené druhé frontě.

Pro druhou polovinu roku 1944 je dále charakteristické **rozšíření bojové spolupráce ozbrojených sil SSSR s národními armádami evropských států**. Jejím pevným politickým základem byly společné cíle v boji proti hitlerovským okupantům a jejich pomahačům, široká účast všech vlasteneckých sil, jejichž předvojem byly komunistické a dělnické strany. Tak jako i dříve byla tato spolupráce velmi úzká ve společné činnosti s polskými a československými vojsky a od podzimu roku 1944 také s rumunskými, bulharskými a jugoslávskými armádami. Začínala se rozvíjet spolupráce i s maďarskými útvary, které vznikaly na osvobozeném území Maďarska. Po projednání s jednotlivými vládami mělo sovětské velení koncem roku 1944 ve svém operačním podřízení dvě polské armády a samostatný tankový sbor, československý armádní sbor, dvě rumunské armády, jednu bulharskou armádu, polské, československé a rumunské letecké útvary a svazky, francouzský stíhací letecký pluk „Normandie — Nemen“ a oddíl norských vojsk.

Velkých vítězství dosáhly ozbrojené síly SSSR společným úsilím všech jejich druhů. **Hlavní úlohu v boji s nepřítelem měla pozemní vojska.** Byla základem strategických uskupení, rozhodující silou průlomu obrany nepřítele, zničení jeho vojsk a osvobození nepřítelem obsazeného území. Střelecká vojska, která tvořila rozhodující většinu tohoto druhu ozbrojených sil, mohla působit v jakýchkoli podmínkách, v kterékoli roční i denní době. Ve strategických operacích plnila nejsložitější úkoly.

Tanková a mechanizovaná vojska byla hlavním prostředkem rozvíjení operačního úspěchu v operacích. Tankové armády, samostatné tankové, mechanizované a jezdecké sbory, které vytvářely rychlé skupiny, v součinnosti s vševojskovými a leteckými armádami vedly úspěšný boj s operačními zálohami nepřítele, obklíčovaly a ničily uskupení jeho vojsk, vedly hluboké roztínavé údery, pronásledovaly nepřítele a obsazovaly objekty v operační hloubce jeho obrany.

Důležitou úlohu v operacích mělo **dělostřelectvo.** Vzrostl podíl hromadné palby při plnění hlavních úkolů dělostřeleckého zabezpečení útoku. Soustředování těžkého, reaktivního, protitankového dělostřelectva a minometů umožňovalo rychle prolomovat obranu nepřítele do celé taktické hloubky, zabezpečovat vysoké tempo útoku a vést účinný boj nepřátelskými tanky. Hlavní stan vrchního velení měl k dispozici dostatek speciálních dělostřeleckých svazků. Proto mohl vytvářet vysoké hustoty dělostřelectva na kterémkoli směru. Dále se zdokonalovalo umění organizovat a vést dělostřelecký útok. Došlo k odstranění dřívější mezery mezi koncem dělostřelecké přípravy a začátkem dělostřelecké podpory útoku.

Letectvo svou aktivní účastí v útoku úspěšně vedlo boj za udržení strategické nadvlády ve vzduchu, účinně pomáhalo pozemním vojskům a loďstvu při plnění bojových úkolů, vedlo údery na objekty v hlubokém týlu nepřítele a vzdušný průzkum.

Letectvo v průběhu útoku spotřebovalo na údery proti vojskům nepřítele více jak 40 % a k zabezpečení nadvlády ve vzduchu do 59 % celkového množství letounových vzletů.

Při průlomu obrany nepřítele vedlo letectvo současně údery do celé její hloubky. Bitévní letectvo podporovalo útok pěchoty a tanků a působilo nad bojištěm ve skupinách roj až pluk. V té době bombar-

dovací letectvo silami několika divízi vedlo hromadné údery na operné body, uzly odporu a zálohy nepřítele jak v taktické, tak i v operační hloubce jeho obrany.

Letectvo zabezpečovalo zasazení rychlých skupin do sražení, bránilo je stíhacími letouny, blokovalo letiště nepřítele a vedlo údery na jeho zálohy. Strategickou nadvládu ve vzduchu zabezpečovalo převedení větší části sil sovětského letectva na podporu pozemních vojsk při plnění rozsáhlých úkolů v útoku. Ve **spojitosti** s tím se také měnily formy operačně strategického použití letectva.

Cílem leteckých operací v té době bylo zničit nepřátelské letouny na letištích, narušit komunikace a zničit vojenské průmyslové objekty v týlu nepřítele. Zúčastňovalo se jich dálkové bombardovací letectvo v noci (v červnu k vedení úderů na 9 letišť v průběhu čtyř hromadných náletů uskutečnilo 1 500 letounových vzletů, v červenci k úderům na železniční síť za čtyři dny 2 300 letounových vzletů).

Sovětské letectvo v široké míře pomáhalo partyzánům a národním armádám Jugoslávie, Československa, Polska a Bulharska. Získalo cenné zkušenosti z podpory těchto armád ze vzduchu, přepravy nákladů na omezené plochy v horách, evakuace a přepravy osob a vytváření leteckých základů v prostorech blízko hranic států, kde začal národně osvobozenecký boj.

Ve druhé polovině roku 1944 získalo sovětské letectvo značné zkušenosti ze společných bojů s letectvem spojeneckých států. Úspěšně působilo v součinnosti s polskými, československými, rumunskými, bulharskými a francouzskými leteckými útvary a svazky. Kromě toho dvě sovětské letecké divize byly v dlouhodobém operačním podřízení vrchního velení lidové osvobozenecké armády Jugoslávie.

V tomto období, poprvé za léta druhé světové války, sovětské a anglo-americké letectvo vedlo společné údery na stejné uskupení německých fašistických vojsk skupiny armád „E“, které odcházelo z Balikánu.

Hlavním úkolem **vojsk PVO států** byla obrana velkých politických a administrativních center i průmyslových prostorů a objektů SSSR před údery ze vzduchu. Tento úkol plnilo 80,5 % stíhacího letectva a 63 % protiletadlového dělostřelectva střední ráže. Bez ohledu na vzdálenost fronty od těchto prostorů jejich obrana neslábla. V tomto období totiž nebyla vy-

loučena možnost, že hitlerovci použijí raketové zbraně.

Pro útok v létě roku 1944 bylo charakteristické značné přeskupování vojsk. Proto více sil a prostředků protivzdušné obrany než dříve plnilo úkoly obrany frontových železnic, vodních cest a přeprav přes řeky (34 % stíhacího letectva a více než 32 % protiletadlových děl střední ráže). V období přípravy strategických operací přesunovaly se útvary a svazky PVO z hloubky státu k přednímu okraji. Z vojsk PVO, která bránila objekty rozmístěné východně čáry Gorkii, Rostov na Donu (kromě objektů Zakavkazska) mimo dosah nepřátelského letectva, byly přemístěny čtyři sbory PVO k zesílení obrany objektů týlu bojujících vojsk frontů a velkých center na osvobozeném území.

Vojska PVO státu se zúčastnila obrany objektů na osvobozeném území za hranicemi, např. některých polských, rumunských, bulharských, jugoslávských a maďarských měst a důležitých hospodářských prostorů.

Rozsáhlé a složité úkoly plnily všechny stupně **týlu**. Další zvětšení rozsahu strategického útoku mělo za následek ohromnou spotřebu materiálně technických prostředků, zvláště munice a pohonných hmot. Určitou představu o tom mohou poskytnout tyto údaje. Od června do prosince roku 1944 dostala vojska bojujících frontů 84 654 vagónů dělostřelecké munice. To tvořilo 20 % z celkového počtu vagónů této munice, odeslaných na frontu za celou Velkou vlasteneckou válku. Jestliže v období od ledna do března roku 1944 bojující armády spotřebovaly 670 tisíc tun PHM, pak v červnu až srpnu téhož roku již 1 009 tisíc tun. Od konce roku 1944 vojska dostávala PHM nejen po železnici, ale také potrubím, např. z Ploiesti na vzdálenost 225 km. Tento způsob měl velké přednosti před obyčejnou dopravou PHM.

Charakteristickou zvláštností organizace materiálně technického zabezpečení vojsk bojujících armád v tomto období bylo další zmenšení hloubky frontových a armádních týlových prostorů a maximální přiblížení týlových útvarů, zařízení a zásob materiálu k úderným uskupením vojsk, k přednímu okraji.

Na směru hlavního úderu byly přemístěny do Běloruska a na Ukrajinu dělostřelecké, proviantní, výstrojní a další sklady, rovněž i nemocnice s 40 375 lůžky.

Hlavním prostředkem přepravy nákladů a vojsk zůstávala i nadále železniční doprava. Celkový rozsah vojenských železničních přeprav v roce 1944 dosáhl 126 389 vlaků (5 718 916 vagónů). Z nich bylo 47,5 % operačních a zbytek zásobovacích vlaků. V centralizovaných zásobovacích přepravách bylo vyčleněno pro munici 29,6 %, PHM 29,3 %, výzbroj a materiálně technické prostředky 16,3 %, proviant a krmivo 19,8 % z celkového počtu všech vagónů. 3 028 zdravotnických vlaků převezlo 1 362 600 raněných a nemocných osob.

Po přenesení bojové činnosti na území jiných států vznikl složitý problém využívání železnic s jiným rozchodem kolejí. Na základě rozhodnutí Státního výboru pro obranu z 31. července 1944 byla přebudována část zahraničních železnic na rozchod kolejí, jaký má Sovětský svaz. Předpokládalo se také využívání zahraničních železnic bez přebudování. To vyžadovalo organizovat překládku vojsk a nákladů ve speciálně vytvářených překládkových prostorech.

V týlovém zabezpečení bojujících armád měla rovněž významnou úlohu automobilní a říční doprava. V roce 1944 převezly automobilní útvary a svazky Sovětské armády pro frontu a národní hospodářství 50,5 miliónu tun a prostředky po vodě 4,5 miliónu tun různého materiálu.

Sovětská zdravotnická služba úspěšně plnila úkoly zdravotnického zabezpečení sovětských ozbrojených sil, organizace co nejrychlejší a neúčinnější poskytnutí pomoci raněným a nemocným vojákům. Předšunuté nemocnice frontů se rozmísťovaly v minimálních vzdálenostech od předního okraje, armádní a záložní nemocnice se přesunovaly bezprostředně za vojsky. Tím se dosahovalo snížení etap odsunu raněných a nemocných. V tomto období se zvětšil celkový počet lůžek v nemocnicích Lidového komisariátu pro obranu, Lidového komisariátu pro zdravotnictví a Vsesvazové ústřední rady odborů. 1. července 1944 dosáhl počet lůžek maxima (za všechny předcházející leta války) — 1 719 450 lůžek, v tom přibližně 500 tisíc v polních nemocnicích a kolem 1 300 tisíc v odsunových nemocnicích.

Ztráty bojujících frontů (ranění a mrtví) v průběhu jedné strategické operace se částečně snížily a tvořily 86 % ve srovnání se ztrátami v roce 1943. Nejvíce ztrát měla vojska v útoku zpravidla při průlo-

mu taktické hloubky nepřátelské obrany a v období opevňování dosaženého prostoru. Ztráty, které nebyly způsobeny bojem, tvořily 2—2,5 % celkových ztrát. V dů-

sledku zlepšení metod léčení klesla celková úmrtnost raněných a nemocných v roce 1944 na 4,1 % oproti 4,6 % v roce 1943.

Další zdokonaľování organizace ozbrojených sil bylo důležitou podmínkou jejich nových velkých vítězství. V průběhu strategického útoku došlo k dalšímu rozvinutí sovětského vojenského umění. Obohatilo se o zkušenosti současného a postupného vedení strategických útočných operací, ze součinnosti s národními armádami, které působily na sovětsko-německé frontě, rovněž i se spojeneckými anglo-americkými vojsky, která otevřela druhou frontu v Evropě. Mnohem názorněji se projevila převaha sovětského vojenského umění nad vojenským uměním fašistického Německa.